

За показаннями допитуваних потрібно максимально відтворити модель злочинної діяльності та з'ясувати місце і роль кожного її учасника. Перелік запитань може конкретизуватися із урахуванням рекомендацій, що розроблені для розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

Князєв Сергій Миколайович,

здобувач Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Головне покликання судового контролю над здійсненням негласних слідчих дій полягає у створенні додаткових гарантій обґрунтованості рішення, що приймає суб'єкт розслідування. Однак у різних державах обсяги такого контролю та його співвідношення з прокурорським різняться. На пострадянському просторі державою-лідером у цьому контексті є Латвія. У цій країні всі 11 передбачені КПК таємні дії (контроль легальної кореспонденції; контроль засобів зв'язку; контроль даних, що знаходяться в електронній інформаційній системі; контроль вмісту трансльованих даних; аудіоконтроль місця або особи; відеоконтроль місця; спостереження і стеження за особою; спостереження за об'єктом; спеціальний слідчий експеримент; отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, у спеціальний спосіб; контроль злочинної діяльності) проводяться виключено з дозволу суду (ст. 212) [1].

У Грузії функції суддівського контролю на етапі досудового розслідування здійснює «суддя-магістрат». С. Г. Коновалов у своєму дослідженні висловлює думку про те, що грузинський інститут судді-магістрата утворений не за германським, а за англо-американським зразком. Проте магістрат у США, стверджує автор, – це не просто суб'єкт досудового розслідування, який контролює репресивну діяльність поліції, а особлива ланка судової системи. При цьому сфера його діяльності виходить за межі не лише досудового слідства, а й кримінального процесу загалом. У Грузії ж цим терміном позначають суддю районного суду, сфера діяльності якого обмежена конкретною судовою дільницею [2, с. 131].

Звертаючись до країн романо-германської правової системи, інститут слідчого судді широко застосовують у Франції, Швейцарії, Італії, Бельгії і Нідерландах. КПК цих країн запроваджено процесуального суб'єкта – слідчого суддю, який, не приймаючи справу до свого провадження, вирішує питання, пов'язані з досудовим розслідуванням, включаючи санкціонування проведення негласних слідчих дій [3, с. 53].

Австрійське кримінально-процесуальне законодавство також включає інститут слідчого судді. Так, відповідно до вимог § 149-б розділу V КПК Австрії, рішення про контроль за передачею повідомлень за допомогою засобів зв'язку приймається судом першої інстанції, який здійснює нагляд за провадженням дізнання і слідства. Водночас у невідкладних випадках таке рішення може бути прийняте одноособово слідчим суддею з подальшим отриманням дозволу суду першої інстанції [4, с. 100]. Необхідно також зауважити, що внаслідок впровадження реформи 2008 р. повноваження слідчого судді значно звужились і у практиці цієї країни переважає прокурорський нагляд, адже більшість його дій не вимагають дозволу судді.

У країнах англосаксонської правової сім'ї, зокрема, Великій Британії та США, судовий контроль є складовою системи «стримувань та противаг» згідно принципу поділу влади. У цих країнах судовий контроль у кримінальному процесі виступає складовою загальної системи судового нагляду.

Крім власне суддівського, у США існує процедура отримання внутрішньовідомчих дозволів на проведення низки негласних слідчих дій. Прокурори і слідчі, які з дозволу суду здійснюють записи телефонних розмов та відеозаписи, повинні чітко дотримуватись положень федерального Закону про перехват інформації, що проходить через дротові або електронні системи зв'язку. Крім цього, у правоохоронних органів, наприклад ФБР, є суворі інструкції щодо отримання внутрішньовідомчих дозволів, які необхідні або перед наданням до суду клопотання про видання санкції на прослуховування телефонних розмов, або до початку легендованої операції. Протягом всієї легендованої операції співробітники правоохоронних органів перебувають у постійному зв'язку з федеральним прокурором, відповідальним за її проведення [5, с. 91].

Контроль за проведенням негласних слідчих дій у Великій Британії також не обмежується одноосібним наданням відповідного дозволу та залежить від виду здійснюваного заходу. Постанову про виїмку кореспонденції надає особисто Міністр внутрішніх справ. Крім того, контрольні функції у цьому напрямі покладено на

Уповноваженого з перехоплення даних (Interception of Communications Commissioner) та спеціальний орган – Трибунал з слідчих повноважень (Investigatory Powers Tribunal). Санкціонувати інтрузивне спостереження у Великій Британії може відповідний міністр або спеціально уповноважені посадові особи, перелік яких визначений законом. До них, зокрема, належать шефи відповідних органів поліції, Генеральний директор Національного кримінального агентства тощо. Дозвіл на проведення моніторингу банківських операцій у даній країні надається або Судом Корони (Crown Court), або Верховним судом залежно від характеру розслідування [6, с. 291–298].

Аналіз зарубіжного досвіду реалізації судового контролю за здійсненням негласних слідчих дій засвідчив, що загалом його стандарти в Україні максимально наближаються до рівня міжнародних. Однак, разом із безумовними досягненнями у цьому напрямі, можна констатувати наявність низки недоліків та проблем, що супроводжують імплементацію даного інституту в нашій країні, які вже знайшли певні шляхи вирішення у кримінально-процесуальній практиці інших країн. Вважаємо, що переважна більшість ускладнень пов'язана насамперед з тим, що у вітчизняній правосвідомості «слідчий суддя» ще не сприймається в якості окремого суб'єкта судової ланки, діяльність якого спрямована на реалізацію одного з найважливіших завдань кримінального судочинства – дотримання прав людини під час розслідування.

Отже, вивчення практики здійснення судового контролю за проведенням негласних слідчих дій, а також наукових джерел з даної проблематики, дало змогу назвати проблеми, характерні для вітчизняної практики:

по-перше, несприйняття слідчого судді як автономного елемента судової ланки та поєднання контрольних функцій з іншими напрямками судової діяльності, а відтак – надмірне збільшення навантаження на суддів, недотримання термінів розгляду клопотань тощо (у цьому сенсі позитивним уявляється досвід Молдови, судова система якої була доповнена «суддею з кримінального переслідування» як автономного елемента, що є незалежним по відношенню до інших правоохоронних органів та судових інстанцій);

по-друге, відсутність відповідної підготовки слідчих суддів, а також чітко встановлених вимог для призначення на виконання таких функцій, які є вкрай необхідними, зважаючи на високий ступінь довіри та відповідальності слідчого судді як гаранта дотримання прав і свобод людини (у багатьох країнах законодавчо закріплені вимоги до

кандидатів на посаду слідчого судді та передбачена їх окрема попередня підготовка);

по-третє, недостатня обізнаність слідчих та прокурорів із положеннями КПК України щодо мети негласних слідчих (розшукових) дій, необхідності обґрунтування у клопотаннях про проведення таких дій неможливості отримання відомостей іншим чином, а також про недостатнє розуміння винятковості застосування зазначених дій з урахуванням конституційних вимог Конституції.

Незважаючи на ускладнення, що виникають під час упровадження та реалізації функції судового контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, значення даного інституту важко переоцінити. Вкрай важливо, що судді досудового слідства працюють за єдиними правилами і стандартами кримінального процесу, зокрема, враховуючи пріоритет захисту прав людини під час санкціонування негласної діяльності правоохоронних органів, що пов'язана з обмеженням приватних прав людини під час кримінального переслідування. Крім того, провідною ідеєю функціонування інституту слідчого судді є його незалежність, адже на протигагу прокуророві, який представляє інтереси суспільства, слідчий суддя під час розслідування є нейтральним суб'єктом, головною метою якого є встановлення істини та неупереджене дослідження доказів.

Список використаних джерел

1. Уголовно-процессуальный кодекс Латвии от 21 апр. 2005 г. URL: <http://www.pravo.lv>.
2. Коновалов С. Г. Элементы германской модели досудебного производства в уголовном процессе постсоветских государств: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2018. 220 с.
3. Бондюк А. Ф. Процессуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 241 с.
4. Тагієв Р. С. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 13(2). С. 98–101.
5. Сюзан М. Ринглер. Как предъявить обвинения высокопоставленным чиновникам: Практические соображения американского прокурора. Чистые руки. М., 2000. № 4. С. 89–93.
6. Багрій М.В., Луцик В.В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 376 с.